

Teuta SHALA-PELI

ROLI I KLERIKËVE DRISHTIANË NË SHËRBIMET LAIKE GJATË VITEVE 1317-1496

Gjatë mesjetës Drishti edhe pse qytet relativisht i vogël, u dallua për një jetë aktive kishtarë. Meqë brenda territorit të vet përfshinte një numër të konsiderueshëm të objekteve kishtarë, si: katedrale, kisha dhe manastire, natyrisht se nuk munguan as klerikët e shumtë të cilët kanë luajtur rol kyç në organizimin dhe zhvillimin e proceseve të shumta jo vetëm me karakter kishtar, por edhe laik. Një fakt i tillë, është tregues se në Drisht pushteti civil krahas atij kishtar ishte i përqendruar pothuajse tërësisht në duart e klerit drishtian, pushtet ky i cili me kalimin e kohës u përforcua gjithnjë e më shumë, varësisht nga ngjarjet dhe zhvillimet e ndryshme politike që ndodhën si në Shqipëri ashtu edhe në vendet fqinjë, të cilat u reflektuan edhe në qytetin e Drishtit.

Në burimet historike dhe literaturën që i referohet periudhës mesjetare, në qytetin e Drishtit përmendën këto objekte kishtarë: katedralja e Shën Marisë (*sancte Marie de Driuasto*)¹ dhe ajo e Shën Gjergjit (*sancto Gorgy de Driuasto*),² pastaj kishat: e Shën Françeskut

¹ Ludovicus Thalloczy-Costantinus Jeriček-Emilianus Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II, Vindobonae 1913-1918, ribotim në Prishtinë nga Ekskluzive 2002, 99, 252, 615, 656, 745. (Më tej: Acta Alb., II.); *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek. XV, vëllimi I*, përgatitur nga Injac Zamputi, Luan Malltezi, Tiranë 1987, 333, 427. (më tej: *Dokumente për historinë I*).

² Acta Alb., II/ 656, 745; Giuseppe [Josephi] Valentini, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, 25 vol., Palermo-Napoli-Roma-Venezia-München: Archivio di Stato di Venezia, 1967-1972 (më tej: AAV), AAV, p. II, t. XVII, nr. 4057, 227; *Dokumente për historinë I*, 427; Milan Šufflay, "Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien. Die orthodoxe Durchbruchszone im katholischen Damme",

(*sancti Francisci*),³ Shën Shëlbuemit (*sancti Saluatore*),⁴ Shën Prendës (*sancta Veneranda*),⁵ Shën Kryqit (*sancte Crucis*),⁶ Shën Nikollës (*sancte Nicolai*),⁷ Shën Mërisë Veteris (*sancte Marie Veteris*),⁸ Shpirtit të Shenjtë (*Sancti Spiritus*),⁹ Shën Stefanit,¹⁰ si dhe manastiret e Shën Benediktit (*sancti Benedicti*)¹¹ dhe Shën Gjonit (*sancti Johani*).¹²

Që nga gjysma e dytë e shekullit XIV, në Drisht filloi që të vërehet rritja e rolit dhe ndikimit të klerit në shërbimet civile, për arsye se në këtë kohë në Drisht kleri fiton sundimin civil mbi qytetin.¹³ Pikërisht përqendrimi i pushtetit civil-laik në duart e klerit në Drisht, kishte bërë që shpesh në burimet historike që i referohen mesjetës të hasim të dhëna edhe për rolin e klerit drishtian në shërbime të ndryshme laike-civile, si: noter, në gjyqësi, qoftë si gjykatës apo si pjesëmarrës, si në gjyqet kishtare ashtu edhe në ato shekullare (laik); në ekonomi; si mësues; në testamente si hartues, epitrop (zbatues) dhe dëshmitar; në zhvillimet politike si diplomat, si dhe si luftëtar duke mbrojtur qytetin e Drishtit përball Republikës së Venedikut dhe Perandorisë Osmane. Pra, kisha, respektivisht kleri në Drisht, kishte ndikim në një varg sferash të

Illyrisch-Albanische Forschungen, Band I, München 1916, 262. (më tej: Šufflay, “Die Kirchenzustände”).

³ Acta Alb., II/47, 728; Konstantin Jireček, “Skutari und sein Gebiet im Mittelalter”, *Illyrisch-albanische Forschungen*. Bd. 1, Wien 1916, 112 (më tej: Jireček, Skutari); *Dokumente për historinë I*, 333; *Statutet dhe urdhëresat e kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit*, përgatitur nga Musa Ahmeti & Etleva Lala, Tiranë 2009, 55. (më tej: *Statutet dhe urdhëresat*).

⁴ Šufflay, “Die Kirchenzustände”, 262; *Statutet dhe urdhëresat*, 55.

⁵ Acta Alb., II/ 656, *Statutet dhe urdhëresat*, 55.

⁶ Sime Ljubić, *Listine o odnosajih izmedju juznoga Slavenstva i mletacke republike. Knjiga IX: od godine 1423 do 1452*, (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Zagreb 1890), 158. (Më tej: Ljubić, *Listine, IX*). Acta Alb., II/ 99; AAV, p. II, t. XVII, nr. 4057, 227.

⁷ AAV, p. II, t. XVII, nr. 4057, 226.

⁸ Acta Alb., II/ 728.

⁹ *Statutet dhe Urdhëresat kapitulli XI*, 150.

¹⁰ Gjon Berisha, *Arbërorët ndërmjet Kishës Perëndimore dhe asaj Lindore gjatë shekujve XI-XV*, Instituti i Historisë “Ali Hadri” - Prishtinë, Prishtinë 2017, 367. (Më tej: Berisha, *Arbërorët*).

¹¹ Acta Alb., II/ 119.

¹² Augustin Theiner, *Monumenta Slavorum Meridionalium historiam ilustrantia I*, Romae 1863, dok.308, 320; Acta Alb., II/119, 329, 728; AAV, p. III, t. 21, nr. 5785, 133; Theodor Ippen, *Denkmäler verschiedener Altersstufen in Albanien*, Wiss. Mitt. Bosnien u. Herzegowina. 10, Wien, 1907, 6.

¹³ Milan Šufflay, *Qytetet dhe kështjellat e Shqipërisë kryesisht në mesjetë*, Tiranë: Onufri, 2009, 108-109 (më tej: Šufflay, *Qytetet*).

rëndësishme, duke shërbyer si pikëmbështetje për proceset ekonomike, politike, kulturore, juridike e më gjerë të këtij qyteti, të cilat ishin shtyllat kryesore për zhvillimin e tij gjatë mesjetës. Në këtë punim, për aq sa na lejojnë të dhënat e kohës, do të prezantojmë disa nga shërbimet laike të klerikëve drishtianë qoftë në Drisht ashtu edhe jashtë tij, që nga fillimi i shekullit XIV e deri pas rënies së tij nën sundimin osman.

Një ndër profesionet laike ku kleri drishtian kishte mjaft ndikim ishte ai i noterit. Për dallim prej qyteteve bregdetare, si: Durrësi (1243), Ulqini (1261), Shkodra (1330), në të cilat vepronin noterët laikë,¹⁴ apo nga Tivari dhe Ulqini, ku noterët ishin italianë,¹⁵ në Drisht profesioni i noterit ushtrohej nga klerikët të cilët medoemos duhej që të ishin nga Drishti, pra, këto ishin dy parimet themelore mbi bazën e të cilave ishte e rregulluar që të ushtrohej ky profesion në qytetin e Drishtit.

Aktivitetin e klerit drishtian si noterë, për aq sa na ofrojnë dokumentet dhe literatura të cilat i kemi në dispozicion për këtë çështje, mund ta përcjellim në periudhën kohore 1317-1496. Përveçse në Drisht ka pasur raste kur priftërinjtë drishtianë kanë shërbyer si noterë edhe në vende të tjera jashtë Shqipërisë. Një rast i tillë ndeshet që në fillim të shekullit XIV. Fjala është për një prift nga Drishti të quajtur Andrea, i cili në vitin 1317 përmendet si noter në ishullin Lagosta,¹⁶ i cili ishte nën pushtetin e Dubrovnikut.¹⁷

Të dhënat më të hershme për klerikët drishtianë të cilët kanë shërbyer si noterë në qytetin e Drishtit, i ndeshim në vitin 1353. Këto të dhëna i referohen dokumentit të 18 qershorit të vitit 1353, që ka të bëjë me emërimin e një guvernatori nga kapitulli i Drishtit, me ç'rast, si nënshkrues i atij dokumenti përmendet noteri publik i Drishtit, prifti (presbyteri) Gjon (*presbyteri Johannis publici iurati notarii*).¹⁸ Pesëmbëdhjetë vjet pas kësaj, në vitin 1368, në Drisht si noter përmendet ipeshkvi i Ipeshkvisë së Drishtit, Gjoni. Se a është fjala për të njëjtin person për të cilin folëm më lart, apo për dy persona të ndryshëm, dokumentet në të cilat jemi mbështetur, si ai i vitit 1353 ashtu dhe ai i

¹⁴ Oliver Jenes Schmitt, *Arbëria Venedike 1392-1479*, Tiranë 2007, 140-141 (më tej: Schmitt, *Arbëria*).

¹⁵ *Statutet dhe urdhëresat*, 62.

¹⁶ Konstantin Jireček, "Skutari und sein Gebiet im Mittelalter", *Illyrisch-albanische Forschungen*. Bd. 1, Wien 1916, 112-113. (Më tej: Jireček, Skutari).

¹⁷ Šufflay, *Qytetet*, 160.

¹⁸ Acta. Alb., II/ 98: "

vitit 1368, nuk na mundësojnë që ta pohojmë këtë. Pavarësisht kësaj, është dëshmuar se në qytetin e Drishtit në periudhën kohore 1353-1442, kanë shërbyer tre noterë, të cilët ishin klerikë vendas.¹⁹

Sidoqoftë, ipeshkvi Gjoni i cili me sa duket ishte nga familja Lepore, familje e njohur fisnike nga Drishti,²⁰ si ipeshkëv në Ipeshkvinë e Drishtit kishte shërbyer trembëdhjetë vjet, nga viti 1360 deri në vitin 1373.²¹ Gjatë shërbimit të tij si ipeshkëv, Gjoni ushtroi edhe detyrën e noterit të qytetit. Ipeshkvin Gjoni, në cilësinë e noterit të qytetit të Drishtit e ndeshim në një dokument të vitit 1368. Në këtë dokument i cili mbanë datën 16 mars 1368, përmenden dokumente të nënshkruara nga ipeshkvi Gjoni, noter publik i qytetit të Drishtit (*...Johannis publici notarii comunis Driuasti...*).²²

Klima politike e krijuar në fund të shekullit të XIV në Shqipërinë e Veriut, si rezultat i zhvillimeve politike, u reflektua edhe në punën e noterëve të Drishtit. Në fund të shek. XIV qyteti i Drishtit i cili në atë kohë qeverisej nga familja feudale e Balshajve, u ndodh përballë dy rreziqeve të mëdha, në njërin anë ishte Republika e Venedikut e në anën tjetër ishin sulmet e njëpasnjëshme të ushtrisë osmane. I ndodhur në një situatë të tillë, Gjergji II Strazimiri, në vitin 1396, në bazë të një marrëveshjeje u detyrua që t'ua dorëzojë venedikasve qytetet e Shkodrës dhe të Drishtit, në mënyrë që këto të mos binin në duar të turqve.²³

Vendosja e sundimit venedikas në qytetin e Drishtit ndër të tjera u shoqërua edhe me pakënaqësi të shumta edhe nga radhët e noterëve, ngase sundimi i ri provojë që të sillte edhe ndryshime sa i përket çështjes së noterëve. Kjo ndodhi për faktin se sundimi venedikas u përpoq në Durrës dhe në Shqipërinë e Veriut të zhdukte noteriatiin e vendit.²⁴

Një politikë të tillë Republika e Venedikut synonte që ta realizonte përmes planit të saj, ku së bashku me qeveritarët venedikas në

¹⁹ Šufflay, *Qytetet*, 160.

²⁰ Conrad Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta*, I. Monasterii 1913, 227: "*Johannes (Andreas) de Leporibus...*".

²¹ Daniele Farlato; Jacobo Coletto, et. al. *Illyrici Sacri*, vëll. VII, Venetiis 1817, 236 (më tej: *Illyrici Sacri VII*).

²² Acta Alb., II/237: "

²³ Ljubić, *Listine*, IV, 365-369; Acta Alb., II/555; AAV, p. I, t. 2, nr. 611, 309: "*Quod debeant accipi loca que nobis dre uult Dominus Gergius Strazimiri, ut ea non uadant ad mannus Turcorum cum modis, declaracionibus et capitulis, ut ibi...*".

²⁴ Šufflay, *Qytetet*, 163.

Shqipëri u vendosën edhe noterët shoqërues, të cilët shërbenin për dy vite aq sa edhe qeveritarët, dhe largoheshin së bashku me ta.²⁵

Me vendosjen e sundimit të tyre në Drisht, venedikasit në shtator të vitit 1396, krijojnë një zyrë pushteti.²⁶ Në vazhden e këtyre masave, në krye të këshillit të Drishtit caktohet që të vendoset një pushtetar venedikas,²⁷ i cili me të marrë detyrën filloi që të pengonte punën e noterit të Drishtit dhe t'i favorizonte ata venedikas, duke mos lejuar që noteri i Drishtit të bënte shkresa testamente dhe akte, ndërsa noterët venedikas për akte të tilla u merrnin banorëve aq të holla sa u pëlqente, duke shkelur kështu normat e zakonshme të kohës.²⁸ Meqenëse një plan i tillë hasi në kundërshtim të vendasve, Venediku u detyrua që në vitin 1397, një vit pas vendosjes së sundimit të tij në Drisht, që t'u jep leje drishtianëve që të mbanin noterin e tyre dhe t'i jepnin punë.²⁹

Lidhur më këtë, më 5 korrik të vitit 1397, Venediku u kthen përgjigjeje lajmëtarëve të qytetit të Drishtit për disa çështje të brendshme të atij qyteti. Ndër çështjet që përmendën në pikën e katërt dhe të pestë të dokumentit në fjalë është edhe ajo e noterit.³⁰

Në vitet në vijim dokumentet e kohës dëshmojnë për rolin e noterit të Drishtit në zhvillimet politike që ndodhën në këtë qytet pas vdekjes së Balshës III. Siç është e njohur, qyteti i Drishtit në periudhën kohore 1396-1421, na paraqitet herë nën zotërimin e familjes feudale të Balshajve e herë nën zotërimin e Republikës së Venedikut. Në vitin 1421 Republika e Venedikut duke përfituar nga vdekja e Balshës III (1421), arriti që të shkëpuste disa nga zotërimet e Balshajve dhe t'ua bashkëngjiste ato domeneve të veta në Shqipëri, në mesin e të cilave ishte edhe qyteti i Drishtit. Duke iu referuar të dhënave dokumentare, vërehet

²⁵ Luan Malltezi, *Qytetet e bregdetit shqiptar gjatë sundimit venedikas 1392-1478 (Aspekte të jetës së tyre)*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë-Instituti i Historisë, Tiranë 1988, 213 (më tej: Malltezi, *Qytetet*).

²⁶ Acta Alb., II/566.

²⁷ Jireček, "Skutari", 112.

²⁸ Acta Alb., II/591. Malltezi, *Qytetet*, 214.

²⁹ Šufflay, *Qytetet*, 163.

³⁰ Ljubić, *Listine*, IV, 408; Acta Alb., II/591: "...*Ad quartum et quintum de facto sui notarii soliti sibi conficere instrumenta, testamenta et cartassuas, que potestas noster vult modo confici per suum notarium, et de solutionibus, quas accipit; respondeatur, quod sumus contenti et placet nobis, quod dictus suus notarius debeat facere eis cartas suas et testamenta sua ad beneplacitum suum, et quod non astringantur per nostros rectores ad eundem ad notarios suos, nisi quantum procedat de eorum beneplacito, dummodo dictus notarius sit legalis et bonus, cui notario suo providebunt de sua solutione, sicut soliti sunt...*"

se qyteti i Drishtit që nga korriku i vitit 1421 përmendet si qytet në kuadër të zotërimeve të Venedikut.³¹ Megjithatë, Republika e Venedikut nuk pati një sundim të qetë në këtë qytetet deri në vitin 1442, kur edhe u nënshkruan dokumentet që përcaktonin kushtet nën të cilat qyteti i Drishtit kalonte nën sundimin e Venedikut. Këto dokumente u nënshkruan më 5 gusht të vitit 1442, midis përfaqësuesve të Republikës së Venedikut dhe përfaqësuesve të Komunës së Drishtit, të përbërë nga Bellacius Ungari (*Bellacius Vngaro*), Bellus Prekali (*Bellus Precalo*, gjykatës), Teodor Kilanci (*Theodorus Chilanzo*, gjykatës), Gjon Bello (*Johannes Bello*), Nikollë Skaputari (*Nicolaus Scaputaro*) dhe prifti Pal si noter i qytetit.³² Tre vjet pas nënshkrimit të kësaj aktmarrëveshjeje, noter i qytetit të Drishtit prifti Pal (Pal Martushi), në shtator të vitit 1445 u detyrua të shkonte në Venedik për të kërkuar që qeveritarët e Drishtit ta njihnin atë si noter të komunës sikundër ishte zgjedhur prej saj dhe sikundër kishte dhe garancinë zyrtare (aktin përkatës) nga zyrtarët e lartë venedikas.³³ Siç e kemi potencuar në fillim të këtij studimi, kemi ndeshur në disa raste kur klerikët nga Drishti kanë shërbyer si noterë edhe jashtë Drishtit. Raste të tilla përmenden edhe në Venedik pas rënies së Drishtit nën sundimin osman më 1479, ku një pjesë e klerit drishtianë që mërgoi në Venedik kishte fatin që të integrohet në jetën kishtarë të atij vendi. Në mesin e tyre përmendet Jakob Sapa nga Drishti, i cili ishte famullitar e noter në kishën e Shën Mërisë Mëmë e Zotit nga viti 1487 deri në vitin 1496.³⁴

Në sferën juridike klerikët drishtianë kishin ndikim edhe në gjyqësi. Persona të caktuar nga radhët e klerit ishin të detyruar që të merrnin pjesë në gjyqe, si kishtarë ashtu edhe shekullare. Lidhur me këtë në *Statutet dhe urdhëresat e kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit*, në kapitullin IV dhe V të këtyre statuteve, në të cilat përcaktoheshin detyrat e rektorit dhe të prokuratorit thuhej se që të dy si rektori ashtu edhe prokuratori, duhej që të merrnin pjesë në cilindo gjyq, si kishtar ashtu edhe shekullar (laik), madje rektori kishte të drejtë që të kthente dënimet, apo të jepte dënime të tjera për ata që nuk i bindeshin. Ai i kontrollonte të ardhurat brenda

³¹ AAV, p. II, t. 11, nr. 2503, 6: “*ad regimen terrarium driuasti antibari e dulcinij nuper recuperatarum mittantur rectores sicut prius*”.

³² AAV, p. II, t. 17, nr. 4057, 226: “*...Nobiles et Egregij viri Ciuitatis driuasti videlicet Ser Bellacius Vngaro ser Bellus precalo Judex, Theodorus chilanzo Judex, Johannes Bello, et ser Nicolaus scaputaro, ac presbiter Paulus notarius Ciuitatis...*”.

³³ Malltezi, *Qytetet*, 214-215.

³⁴ Lucia Nadin, *Shqiptarët në Venedik. Mërgim dhe integrim 1479-1552*, Tiranë: Shtëpia Botuese “55”, 2009, 55. (më tej: Nadin, *Shqiptarët*).

kanonikes ngado që vinin.³⁵ Kur jemi tek fusha e gjyqësorit, duke ju referuar *Statuteve të Drishtit*, për më tepër, kleri drishtianë kishte ndikim veçanërisht në çështjet gjyqësore të karakterit kishtar.

Në *Statutet e Drishtit*, hasim në disa dispozita të cilat përcaktonin çështjet që duheshin të gjykoreshin brenda kapitullit të Kishës Katedrale të Drishtit, një pjesë e të cilave gjykohej nga rektori, i cili me sa duket ishte i autorizuar dhe kishte të drejtën për të gjykuar të gjithë ata persona të cilët nuk ju përmbaheshin rregullave që ishin të përcaktuara në kuadër të *Statuteve të Drishtit*.

Që në kapitullin e parë të këtyre statuteve, në të cilin flitet për respekt të ndërsjellët qoftë nga të rinjtë ndaj të moshuarve dhe anasjelltas, rektori ishte i autorizuar që t'i dënonte të gjithë ata persona të cilët nuk i përmbaheshin këtij rregulli, "*kundërvajtësi të dënohet në kapitull prej rektorit dhe prej pleqve sipas fajit*".³⁶ Gjithashtu, nenet e këtyre statuteve flasin për një sërë dënimesh që parashiheshin si për ata që janë vjedhës dhe mashtrues në punët e kanonikes (kapitulli XXIII),³⁷ si dhe për persona të dhunshëm, si për shembull: parashiheshin dënime për të gjithë ata që i binin tryezës më grusht

³⁵ *Statutet dhe urdhëresat*, kapitulli IV, Një segment tjetër që mund ta veçojmë të këto dy statute është edhe besueshmëria ndaj atyre që gjykojnë të tjerët. Në kapitullin 34 të statuteve të Drishtit "*Ata që gjykojnë të tjerët të betohen që do të japin vendime pa njollë*", thuhet: "*Ata që gjykojnë të tjerët duhet të mos kenë urrejtje. Nëse urdhëresat tona janë të qarta që të njihet lehtë dënimi që duhet dhënë, sepse mund të ndodhë që t'i vihet faji një të pafajshmi, betohemi dhe i japim fjalën njëri-tjetrit për hir të mëshirës së Perëndisë se me ndihmë të Zotit do të gjykojmë drejt dhe do të hetojmë me zell se kush është fajtor dhe kush jo dhe do t'i zbatojmë vendimet e statuteve duke iu shmangur urrejtjes, simpatisë, ndërhyrjes ose shpërblimit*"; kapitulli V: "*Prokuratori ka, pra për detyrë të marrë në dorëzim me shkrim të gjitha objektet që ndodhen në kanoniken tonë; të kujdeset për kultivimin e vreshtave dhe të pronave tona me urdhër të rektorit; të kërkojë të ardhurat dhe t'i depozitojë në kanonikë; të kursejë dhe të shpenzojë sipas rregullit tonë, dhe për çdo gjë që sheh se është e dobishme të lajmërojë rektorin, që të mund të marrë masat e duhura sipas rastit; të mbaj mirë llogari për të ardhurat dhe për shpenzimet...*".

³⁶ *Statutet dhe urdhëresat*, kapitulli I: "... Të rinjtë t'i nderojnë pleqtë si prindër, dhe pleqtë t'i duan të rinjtë si bijtë e vet dhe ata që janë të një moshe apo aty afër të respektojnë njëri-tjetrin si vëllezër. Kundërvajtësi të dënohet në kapitull prej rektorit dhe prej pleqve sipas fajit".

³⁷ *Statutet dhe urdhëresat*, kapitulli XXIII: "*Askujt s'i lejohet të vjedhë ose të mashtrtojë gjërat tona. Kundërvajtësi të dëbohet për një vit në rast se dëmi nuk do të jetë i madh dhe dënimi të fillojë me pakicë derisa të paguajë dyfishin e asaj që është vjedhur ose mashtruar. Nëse dëmi do të jetë më i madh, atëherë dënimi të jepet më i rëndë në kapitull, sipas fajit të kryer*".

në zemërim e sipër (kapitulli XXVIII),³⁸ si dhe për atë person që rrahin një person tjetër (kapitulli XXIX).³⁹ Po ashtu dënoheshin edhe të gjithë ata persona që luanin zare apo ndonjë lojë tjetër të pandershme (kapitulli XXXVII).⁴⁰ Për të qenë gjykimet e drejta dhe të paanshme, ata që gjykonin të tjerët betoheshin se do të japin vendime pa njollë (kapitulli XXXIV),⁴¹ duke shprehur në këtë mënyrë besueshmërinë e atyre që gjykonin të tjerët.

Priftërinjtë drishtianë në raste të caktuara i mbronin të drejtat e qytetarëve drishtianë kur ato u mohoheshin nga qeveritarët venedikas që shërbenin në Drisht. Në një dokument të 7 prill të vitit 1407, kur një gruajë të quajtur Marabona nga Drishti, i ishte bërë e padrejtë nga një zëvendësposdesta i Drishtit, lidhur me testamentin e bashkëshortit të saj, përmendet prifti Moisi (*Moyses*) nga Drishti, i cili në emër të zonjës Marabona (*Marabone*), së vesë së zotit Mikel Berla (*Michaelis Berla*), banuese në Drisht, ishte ankuar kundër burrit fisnik, zotit Pal Bonci (*Paulus Bonci*), i cili kishte qenë zëvendësposdesta i Drishtit, duke pohuar: “...se ai zoti Pal, në kundërshtim me formën e testamentit të Mikel Berlës dhe të dy vendimeve të marra prej pararendësve të tij, në favor të testamentit në fjalë, në kundërshtim edhe me atë që mund dhe duhej të bënte, i ka prishur dhe anuluar ato vendime me anë të një vendimi që ai mori...”.⁴² Këta shembuj janë një dëshmi dhe tregues i

³⁸ Statutet dhe urdhëresat, kapitulli XXVIII: “Nëse ndonjëri, në zemërim e sipër i bie tryezës me grusht, kërkojmë që të dëbohet për aq javë sa i ka rënë tryezës. Po për më tepër, ai duhet të dëbohet nga shtëpia me turp, ashtu siç e meriton guximi [kokëfortësia] e tij, dhe pastaj duhet të ndëshkohet për fjalë dhe vepra që mund të ketë kryer padrejtësisht. Kush ofendon në mënyra të ndryshme, është mirë të ndëshkohet në mënyra të ndryshme”.

³⁹ Statutet dhe urdhëresat, kapitulli XXIX: “... zbërthimin e kësaj çështjeje dhe dënimin që duhet dhënë ia lëmë kapitullit. Ne urdhërojmë që të nesërmen, po jo në ditë feste, rektori t’i thërrasë duke i kërcënuar me privimin e rangut të tyre dhe menjëherë të merren masat që fajtorët të arrijnë dënimin e duhur”.

⁴⁰ Statutet dhe urdhëresat, kapitulli XXXVII: “Asnjëri s’duhet të guxojë të luaj zareshe ose ndonjë lojë tjetër të pandershme me të holla. Dënimi: dëbim prej shtatë ditësh për çdo herë”.

⁴¹ Statutet dhe urdhëresa, kapitulli XXXIV: “Ata që gjykojnë të tjerët duhet të mos kenë urrejtje. Nëse urdhëresat tona janë të qarta që të njihet lehtë dënimi që duhet dhënë, sepse mund të ndodhë që t’i vihet faji një të pafajshmi, betohemi dhe i japim fjalën njëri-tjetrit për hir të mëshirës së Perëndisë se me ndihmë të Zotit do të gjykojmë drejt dhe do të hetojmë me zell se kush është fajtor dhe kush jo dhe do t’i zbatojmë vendimet e statuteve duke iu shmangur urrejtjes, simpatisë, ndërhyrjes ose shpërblimit”.

⁴² Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek. XV, vëllimi II (1406-1410), pjesa e parë, përgatitur nga Injac Zamputi, Pranvera Bogdani, Tiranë 2019, 124 (më tej: Dokumente për historinë II): “...quod jedem ser paulus contra formam testamenti

mirë se kleri në qytetin e Drishtit gjatë mesjetës kishte shtrirë ndikimin e tij në fushën e së drejtës, duke ushtruar profesionin e noterit dhe gjyqtarit.

Krahas gjyqësisë, klerikët drishtianë u dalluan edhe në fushën e ekonomisë. Në dobi të zhvillimit ekonomik, ata u dalluan si në mbledhjen e taksave, ashtu edhe në pagimin e tyre. Në qytetin e Drishtit gjatë mesjetës klerikët ushtronin edhe detyrën e mbledhësit të taksave, siç kemi rastin e ipeshkvit Nikollë Suma, i cili për vite me radhë kishte ushtruar si klerikë detyrën e mbledhësit të taksave në zonat malore të qarkut të Drishtit.⁴³ Në dobi të ekonomisë, Nikollë Suma, kishte kontribuar edhe si ambasador i Gjon Kastriotit, i cili në cilësinë e ambasadorit më 14 janar të vitit 1430, kishte prezantuar në Raguzë një ofertë në lidhje me taksat dhe doganën.⁴⁴ Edhe më 19 janar të vitit 1430, Nikollë Suma në Raguzë kishte zhvilluar bisedime në lidhje me doganat.⁴⁵

Përveç këtyre, kishte raste kur kleri në Drisht ishte i detyruar që të paguante taksa edhe përkundër kërkesave që bënin për t'u liruar nga ato pagesa. Në vitin 1372, kur ipeshkvit e Tivarit ishin liruar nga pagesa e të dhjetave për shkak të gjendjes ekonomike, ipeshkvi i Drishtit, Gjoni, kishte paguar 11 dukate.⁴⁶

Me vendosjen e sundimit venedikas në qytetin e Drishtit më 1396, Sinjoria kishte vendosur që popullsia e Drishtit t'u paguante atyre të dhjetën mbi frytet, drithërat, verën, vajin etj., që prodhonin në tokat e tyre.⁴⁷ Si rrjedhojë e këtij vendimi, kishte raste kur taksën e të dhjetës

eiusdem Michaelis berla, et duarum Sententiarum latarum in Fauorem dicti testamenti per precessores suos, contra id quod facere poterat et debebat cassauerat et annullauerat ipsas quidem Sententiam, per vnam suam Sententiam quam tullerat...

⁴³ Schmitt, *Arbëria*, 580; Oliver Jenas Schmitt, "Marrëdhëniet e Venedikut me kishat para dhe gjatë luftës shqiptaro-osmane, roli i tyre dhe depërtimi i humanizmit në Shqipëri, *Studime historike*, nr. 3-4, Tiranë 2003, 10 (më tej: Schmitt, Marrëdhëniet e Venedikut).

⁴⁴ Jorga, *Notes II*, pp.257-258; Gjon Berisha, *Gjergj Kastrioti-Skënderbeu në fondet e Arkivit Shtetëror të Dubrovnikut: dokumente*, Instituti i Historisë "Ali Hadri" - Prishtinë, Prishtinë 2018, XIX (më tej: Berisha, *Gjergj Kastrioti-Skënderbeu*): "Mention d'un envoye de "Juani Castriot". Cet envoye, nomme Nicola, etait venu avec des offres "pro gabellis et dohannis..."

⁴⁵ Jorga, *Notes et extraits II*, 257-258; Berisha, *Gjergj Kastrioti-Skënderbeu*, XXI: "Le 19, on négocie avec lui touchant les douanes..."

⁴⁶ *Illyrici Sacri VII*, 237.

⁴⁷ Malltezi, *Qytetet*, 70.

ishin të detyruar që ta paguanin edhe institucionet kishtare, edhe përkundër kërkesave që bëheshin për t'u liruar nga ajo.

Në vitin 1403, abacia e Shën Gjonit të Shtojit (*abatie sancti Johannis de Strilalio*), me anën e ambasadorit të komunës së Drishtit kishte kërkuar që të liroheshin nga e dhjeta zotërimet e saja. Një kërkesë e tillë u bë për faktin se abacia në fjalë zotërimet e veta ia jepte fshatarëve për t'i punuar me qira. Krahas qirasë, fshatarët detyroheshin, si të gjithë shtetasit e tjerë, t'i paguanin të dhjetën shtetit. Pikërisht këto të dhjeta kërkonte për vete abacia.⁴⁸ Mirëpo, Senati kishte refuzuar një kërkesë të tillë, duke mos e liruar nga pagesa e të dhjetës abacinë e Shën Gjonit. Në përgjigjen e Senatit të Venedikut të datës 7 maj të vitit 1403, në kapitullin e njëmbëdhjetë një kërkesë e tillë refuzohej me arsyetimin se “*nuk na duket e drejtë as e arsyeshme t'i shkarkonim ata, edhe shtetasit e tjerë tanë do të kërkonin një nder të tillë të cilin ndershmërisht nuk do të mundnim t'ua mohonim*”.⁴⁹

Një kërkesë për t'u liruar nga taksat e kishte bërë në vitin 1410 edhe ipeshkvi i Drishtit, i cili kishte arritur që të siguroi nga sindikët venedikas *Robert Mauroceno* dhe *Jakob de Ripa*, që të çlirohej nga çdo detyrim fshati i Shën Mërisë së Ipeshkvisë së Drishtit dhe banorët e tij, sepse ishin shumë të varfër për shkak të shterpësisë së vendit dhe se në kohë të mëparshme nuk paguanin detyrime të tilla.⁵⁰

Krahas shërbimeve fetare-kishtare, klerikët drishtianë gjatë mesjetës u dalluan edhe në luftë për mbrojtjen dhe çlirimin e Drishtit. Rreshtimi i tyre në ushtri erdhi si rrjedhojë e rrezikut që ju kanos qytetit të Drishtit fillimisht nga venedikasit e më vonë edhe nga osmanët. Sipas zakoneve të vjetra të Drishtit, klerikët drishtianë ishin të përjashtuar prej shërbimit ushtarak. Mirëpo, më vendosjen e sundimit venedikas në Drisht, venedikasit kishin kërkuar që edhe klerikët të përfshiheshin në shërbimin ushtarak. Për këtë kërkesë të venedikasve, Komuna e Drishtit kishte reaguar duke kërkuar nga Venediku që presbiteri dhe klerikët të mos rëndoheshin me shërbimet e rojës dhe angari të tjera siç bëjnë

⁴⁸ *Dokumente për historinë I*, 333; Malltezi, *Qytetet*, 72.

⁴⁹ *Dokumente për historinë I*, 333: “... *Ad vendecimum Capitulum in quo petunt, quod possessiones Abatie sancti Johannis de strilalio de districtu driuasti non teneantur soluere decimam etc. Respondetur, quod postquam dicte possessiones ipsius Abbatie affictantur rusticis qui eas laborant, et dant affictus abbati, et decimas nostris Rectoribus de laboribus suis sicut faciunt alij subditi nostri non uidetur nobis iustum nec rationabile, absoluere ipsos a dicta decima quia si absolueremus eos alij etiam subditi nostri peterent similem gratiam quam non possemus eis honeste denegare...*”.

⁵⁰ Malltezi, *Qytetet*, 72.

shekullarët.⁵¹ Lidhur më këtë kërkesë, në vendimin e Senatit të Venedikut të datës 5 korrik 1397, në pikën e nëntë thuhet se “*presbyteri dhe kleri të bëjnë roje dhe shërbime të tjera angarie porsi laikët*” (...*presbyter et clerici faciant custodias et alias angarias tamquam saeculares...*).⁵² Gjithashtu, Senati ishte i mendimit se klerikët duhet të vazhdonin ta kryenin edhe në të ardhmen këtë shërbim, “*pasi duke ruajtur qytetin, ata ruanin para së gjithash veten dhe pasurinë e tyre*”.⁵³

Rrethanat e krijuara në qytetin e Drishtit pas vendosjes së sundimit venedikas ndikuan që edhe klerikët drishtianë të bashkoheshin përkrah fisnikëve vendas (Balshës III) në luftë kundër vendosjes së këtij sundimi. Në fillim të shek. XV, Balsha III në luftën e tij kundër sundimit venedikas, u përkrahë edhe nga kleri katolik i Drishtit. Përkrah forcave të Balshës III në luftë kundër sundimit venedikas ishin radhitur: Pal Ungri (*Paulus Ungarus*),⁵⁴ Gjon Basilaçi (*Johannes Basilaçio*) dhe nipi i tij Pjetri, edhe ai prift,⁵⁵ si dhe Nikollë Desku (*Nicolaus Descho*).⁵⁶

Meqenëse përpjekjet e para të Balshës III gjatë viteve 1404-1405, për çlirimin e Drishtit dhe qyteteve, si: Shkodrës, Tivarit dhe Ulqinit përfunduan më rivendosjen e këtyre qyteteve nën sundimin venedikas, sundim ky i cili u karakterizua me masa të rrepta, që goditën para së gjithash ata që konsideroheshin përkrahës të Balshës III. Mes atyre që e pësoi në atë kohë, ishte Pal Ungri. Ai u largua prej Drishtit nga komandantët ushtarakë venedikas dhe u internua bashkë me persona të tjerë kryengritës në Venedik ku jetoi në gjendje të rëndë e të vështirë.⁵⁷ Në vitin 1410, Pal Ungri më anë të një letre njoftohet nga dogji i Venedikut, se ai mund të kthehej në atdhe. Por, Zyra e Avokatisë së Shtetit ishte e bindur se Pal Ungri ishte autori i trazirave të rënda të shkaktuara në Drisht kundër sundimit venedikas (*idem presbiter Paulus*

⁵¹ Ibid, 99.

⁵² Ljubić, *Listine*, IV, 409; Acta. Alb., II/591: “... *Ad nonum et ultimum, quod presbyteri et clerici non graventur in faciendo custodias et alias angarias, sicut faciunt seculares...*”.

⁵³ AAV, p. I, t. 3, nr. 690, 70: “...*quod ipsi faciant et observent sicut fecerunt hucusque, nam custodientibus eis civitatem, custodiunt se et bona sua...*”.

⁵⁴ Pranvera Bogdani, *Balshajt lufta e principatës së Balshajve dhe të sundimtarëve të tjerë shqiptarë kundër Venedikut në 20 vjetët e parë të shek. XV*, Akademia e Studimeve Albanologjike - Instituti i Historisë, Tiranë 2018, 117 (më tej: Bogdani, *Balshajt lufta e principatës*).

⁵⁵ AAV, p. II, t. 5, nr. 1438, 250.

⁵⁶ AAV, p. II, t. 6, nr. 1647, 123.

⁵⁷ Bogdani, *Balshajt lufta e principatës*, 117.

*Ungarus fuit causa magni scandali in dicto loco contra honorem et statum ducalis domini nostri).*⁵⁸

Po ashtu, edhe priftërinjtë Gjon Basilaçi (*Johannes Basilaçio*) dhe nipi i tij Pjetri, u dënuan me internim në Shkodër. Më 29 maj të vitit 1409, vetëm Gjon Basilaçi (*Johannes Basilaçio*) u lejua të kthehej e të jetonte në Drisht (*Presbiter Johannes basilaçio de driuasto confinatus extra driuastum licentietur quod possit redire driuastum*).⁵⁹

Pothuajse një fat të ngjashëm pati edhe prifti Nikollë Desku (*Nicolaus Descho*), i cili ishte dënuar nga autoritetet venedikase me dëbim të përhershëm “nga Drishti dhe nga gjithë Shqipëria”.⁶⁰ Më vonë, edhe Nikollë Desku, si shumë klerikë e qytetarë të tjerë drishtianë, u lirua nga akuzat dhe në vitin 1421, ai ishte midis përfaqësuesve të Drishtit që nënshkruan në Venedik dokumentin që konfirmonte të drejtat e privilegjet e qyteteve.⁶¹

Klerikët drishtianë, luajtën rol të rëndësishëm edhe në luftë kundër vendosjes së sundimit osman jo vetëm në qytetin e Drishtit, por edhe në viset tjera në Shqipëri. Ndër ta u dalluan: kleriku Eugen Suma, i cili kontribuoi në qëndresën katolike kundër osmanëve,⁶² pastaj ipeshkvi Nikollë Suma i cili ishte dalluar në mbrojtjen e qytetit të Drishtit. Për

⁵⁸ AAV, p. II, t. 6, nr. 1559, 56.

⁵⁹ AAV, p. II, t. 5, nr. 1438, 250: “ 1409. V. 29. *Presbiter Johannes basilaçio de driuasto confinatus extra driuastum licentietur quod possit redire driuastum... Sapientes ordinum Capta. Cum alias per ser Andream Lauredano potestatem nostrum driuasti fuerint confinati extra driuastum quidam presbiter Petrus, et presbiter Johannes basilaçio, quod deberent stare in Scutaro, et ultra hoc fuissent sibj accepta et retenta bona sua. Et dictj presbiterj, qui sunt patruus et nepos venerint ad presentiam domini, ostendentes innocentiam suam, Et dominatio, Cognito eos fore Insones, fecerit eis restituj dicta sua bona, Et modo ipsi vellent, quod vnus eorum videlicet Nepos posset reuertj, ad domum suam, tute et impune, Vadit pars, consideratis predictis, quod dictus presbiter Johannes licentietur, quod possit redire driuastum, et ibi stare secure, non obstante confinemente predicta, Remanente hic in venetijs, dicto presbitero petro, et non recedente absque licentia domini. Et sic scribatur et Mandetur potestatej driuasti, quod debeat illum acceptare, ac permittere habitare in dicta terra, ut solebat ante quam confinatus esset per precessorem suum”.*

⁶⁰ AAV, p. II, t. 6, nr. 1647, 123.

⁶¹ AAV, p. II, t. 10, nr. 2481, 291-295: “ *Comes et Capitaneus Scutari, et eius districtus, pacta, petitones, et conuentiones infrascriptas, productas, et petitas, ab infrascriptis de driuasto, sibi concessas, et firmatas, vt infra facimus. Concludimus, et firmamus, vice et nomine prefati ducalis domini, cum venerabilibus et circumspectis viris, dominis presbiteris, Johanne baselatio, Nicolao Desco, et nobilibus viris, et prouidis”.*

⁶² Schmitt, “Marrëdhëniet e Venedikut”, 9.

këtë qëllim, Nikollë Suma në vitin 1467 kishte udhëtuar në Venedik për t'i parashtruar Senatit plane të përpikta për fortifikimin e qyteteve të tyre,⁶³ ndërsa në vitin 1474 i kishte shërbyer trimërisht vendit të tij.⁶⁴

Në luftë për mbrojtjen e Drishtit nga osmanët ishte dalluar edhe kanoniku dhe arqidhaku i Drishtit, i cili njëherit ishte edhe djali i madh i Nikollë Ungrit vojvodës së qytetit të Drishtit. Më 9 gusht të vitit 1480, e ëma e tij kishte kërkuar nga Venediku që të bashkëveprojë për lirimin e djalit të madh të saj, kanonik dhe arqidhjak i Drishtit, i cili ishte zënë rob nga turqit.⁶⁵ Turqit kishin kërkuar 100 dukate për ta liruar. Prandaj me vendim të Senatit, të datës 9 gusht 1480, i ishte dhënë shuma prej 100 dukate për lirimin e tij.⁶⁶ Në mbrojtjen e Drishtit ishte dalluar edhe prifti Luka Spiro nga Drishti.⁶⁷

Kontributi i klerit drishtianë e bashkë më të edhe niveli i përgatitjes profesionale ishte shumëdimensional, kjo vërehet nga fokusimi dhe angazhimi i tyre në sfera të ndryshme të jetës. Në këtë aspekt, krahas profesioneve të ndryshme që i ushtruan, klerikët drishtianë ushtruan edhe profesionin e mësuesit. Klerikët drishtianë kishin njohuri në gramatikë si dhe aftësi në të lexuar ngase një gjë e tillë u kërkohej nga Statutet e Drishtit, përkatësisht më rastin e zgjedhjes së kanonikëve përveç tjerash kërkohej që personi që zgjidhej në këtë pozitë të njohur gramatikën ose të paktën të jetë lexues.⁶⁸

Duke qenë të pajisur më këto njohuri, klerikët drishtianë ndikuan edhe në përhapjen e arsimit si dhe në ngritjen e shkollave. Në këtë drejtim u dallua famullitari Teodori nga Drishti (*Theodor de Drivasto*), i cili në vitin 1388 përmendet se kishte ngritur një shkollë fillore në Stanjo

⁶³ Malltezi, *Qytetet*, 133; Schmitt, *Arbëria*, 580; Schmitt, "Marrëdhëniet e Venedikut, 11.

⁶⁴ Schmitt, *Arbëria*, 581.

⁶⁵ *Dokumente të shekullit XV për historinë e Shqipërisë vëll. IV (1479-1506)*, pjesa I (1479-1499), Përgatitur nga Injac Zamputi, Tiranë 1967, dok. 57 (më tej: *Dokumente të shekullit XV*).

⁶⁶ Nadin, *Shqiptarët*, 44-45.

⁶⁷ *Dokumente të shekullit XV*, 177.

⁶⁸ *Statutet dhe urdhëresat*, kapitulli XLV: "...Edhe të mos ketë asgjë që të bjerë në kundërshtim me cilësitë e një kanoniku, d.m.th të mos jetë i pezulluar a në njëfarë mënyre i paaftë ose i çrregullt, apo i pandershëm si p.sh. konkubinar, kumarxhi, frekuentues pijetoresh apo pijanec, idhnak, i tërbuar, skandaloz, i njohur për vjedhje apo për ndonjë poshtërsi tjetër kanonike etj. Dhe të njohë gramatikën ose të paktën të jetë lexues...".

(*Stagno*) në Raguzë,⁶⁹ në të cilën prej vitit 1388 e deri në fillim të shekullit XV shërbeu si mësues (*magister scholarum in Stagno*).⁷⁰

Në dokumente na del se Teodori për ta zhvilluar veprimtarinë e tij si mësues në Stanjo, ishte ndihmuar financiarisht nga autoritetet e Raguzës. Për këtë qëllim, më 19 dhjetor të vitit 1388, Këshilli i Vogël i Raguzës kishte marrë vendim që t'i jepen 10 perperë Teodorit (Theodorit), për qiranë e shtëpisë, në të cilën duhet të mbajë shkollarët e Stanjos që t'u mësojë lexim e shkrim.⁷¹

Bazuar në tërë atë që u tha më lart përkitazi me rolin e klerikëve drishtianë në shërbimet laike gjatë viteve 1317-1496, mund të nxjerrim këto konkluzione: angazhimi i klerit drishtas në shërbime të ndryshme laike është një tregues se kleri në Drisht gjatë mesjetës, saktësisht gjatë periudhës që kemi marrë për trajtim në këtë punim, kishte pothuajse tërësisht ndikim në pushtetin laik.

Nga analiza e veprimtarisë së tyre në çështjet me karakter laik-civil, klerikët drishtianë me angazhimin e tyre ndihmuan në: fushën e gjyqësisë, qoftë si gjykatës apo si pjesëmarrës në cilindo gjyq, si kishtar ashtu edhe shekullar (laik), si dhe si noter; në politikë, duke marrë pjesë në nënshkrimin e marrëveshjeve politike siç është ajo e vitit 1442, kur Drishti kalonte nën sundimin e Venedikut; në ekonomi, kryesisht kontribuan në mbledhjen e taksave; si luftëtarë u angazhuan në mbrojtjen e qytetit të Drishtit, si nga venedikasit ashtu edhe nga osmanët; si mësues ndikuan në përhapjen e arsimit si dhe në ngritjen e shkollave.

Klerikët drishtianë përveç shërbimeve laike-civile në Drisht, ata në këto shërbime, konkretisht si noterë dhe mësues, ndeshen edhe jashtë Drishtit, siç kemi rastin e priftit Andrea, i cili në fillim të shekullit të XIV përmendet si noter në ishullin Lagosta, si dhe rastin e famullitarit Teodor, i cili që nga fundi i shekullit XIV kishte shërbyer si mësues në Stanjo (Dubrovnik). Të gjitha këto qartazi tregojnë se angazhimi i klerit drishtianë në shërbimet laike ishte shumëdimensional.

⁶⁹ Šufflay, *Qytetet*, 94.

⁷⁰ Irmgard Mahnken, "Beziehungen zwischen Ragusanern und Albanern während des Mittelalters", *Beiträge zur Südosteuropaforschung anlässlich des I. internationalen balkanologenkongresses in Sofia*. München 1966, 367, 371.

⁷¹ Acta Alb., II/435: "In eodem consilio (minore) captum fuit, quod dentur yperperi X Teodoro filio d(omi)ni Nicole de Drivasto pro affictu domus, in qua debet tenere scolares in Stagno, pro docendo (!) eos legere et scribere".

Teuta SHALA-PELI

**THE ROLE OF THE PRIEST IN THE SECULAR SERVICES
DURING THE YEARS 1317-1496**

During the Middle Ages Drishti, although a relatively small town, was distinguished for an active church life. Since within its territory it included a considerable number of church buildings such as: cathedrals, churches and monasteries, of course there were also many Priests who played a key role in organizing and developing many processes not only ecclesiastical but also secular. In this paper, as far as the data of the time allowed us, we have presented some of the secular services of the Drishta Priests both in the city of Drisht and outside it, from the beginning of the XIV century until after its fall under Ottoman rule. The involvement of the Priests in the city Drisht in various secular services is an indication that the Priests in Drisht during the Middle Ages exactly during the period we received for treatment in this paper had almost entirely influence on secular power. From the analysis of their activity in matters of secular-civil character, the Priests of Drishta with their engagement helped in: the field of judiciary either as a judge or as a participant in any trial both ecclesiastical and secular (secular), as well as a notary; in politics by participating in the signing of political agreements such as that of 1442 when the city of Drishti came under the rule of Venice; in the economy mainly contributed to tax collection; as warriors engaged in the defense of the city of Drishti by both the Venetians and the Ottomans; as teachers influenced the spread of education as well as the establishment of schools. The Priests of Drishta, in addition to the secular-civil services in Drishta, those in these services, specifically as notaries and teachers also met outside Drishta, as we have the case of the priest Andrea, who in the early XIV century is mentioned as a notary on the island of Lagosta, and the case of the parish priest Teodor, who since the end of the XIV century had served as a teacher in Stanjo Dubrovnik. All this clearly shows that the involvement of the Priest in the secular services was very dimensional.

